

LATVIJAS SABIEDRISKO ELEKTRONISKO
PLAŠSAZIŅAS LĪDZEKĻU OMBUDA
EDMUNDA APSALONĀ
ZIŅOJUMS
PAR 2024. GADU

SATURA RĀDĪTĀJS

Kopsavilkums	3
Ievads	4
1. Ombuda funkcijas un rīcības plāns 2024. gadam	6
2. Ombuda neatkarības garantiju un funkciju izpildes nodrošināšana	8
3. Iesniegumu izskatīšana:	10
3.1. Ombuda atzinumu sagatavošana un publiskošana	11
3.2. Ombuda atzinumu tiesiskais ietvars un struktūra	14
4. Citu ombuda funkciju realizācija:	17
4.1. Medijpratības veicināšana	17
4.2. Sabiedrisko mediju pašregulācijas normatīvo dokumentu pilnveidošana	18
4.3. Pētījumu veikšana	19
4.4. Profesionālās ētikas balva	20
5. Ombuda publikācijas par ombuda darbu un sabiedrisko mediju darbību LSM.lv	22

KOPSAVILKUMS

Ziņojums veidots balstoties Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu un to pārvaldības likuma V nodaļā noteiktajās sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu ombuda funkcijās.

Ziņojumā ietvertās informācijas periods aptver vienu gadu no 2024. gada 1. janvāra līdz 2024. gada 31. decembrim.

Līdz 2024. gada 31. jūlijam Latvijas sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu ombuda funkcijas pildīja Anda Rožukalne, bet no 2024. gada 1. augusta šīs funkcijas uzsāka pildīt Edmunds Apsalons.

2024. gadā tika reģistrēti 87 iesniegumi sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu ombudam, iesniegti par iespējamajām satura kvalitātes vai profesionālās rīcības problēmām VSIA "Latvijas Radio" un VSIA "Latvijas Televīzija" veidotajā saturā vai mediju organizāciju darbinieku profesionālajā rīcībā, uz kuriem reaģējot tika sagatavots un publicēts 31 ombuda atzinums par sabiedrisko mediju veidoto un publiskoto satura vienību vai sabiedrisko mediju darbinieku rīcības atbilstību sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu darbības pamatprincipiem, sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu ētikas kodeksiem un redakcionālajām vadlīnijām.

Daļā no iesniegumiem pretenzijas ir bijušas par sabiedrisko mediju satura kvalitāti, un tā izvērtēšanai ir bijis nepieciešams analizēt satura atbilstību sabiedrisko mediju vadlīnijās noteiktajām prasībām. Savukārt pārējos iesniegumos tika skarti jautājumi par satura daudzveidību, proti, kāpēc sabiedriskajos medijos tiek veidots tāds saturs, kādam iesniedzēju vērtējumā sabiedriskajā medijā nevajadzētu būt (vai arī otrādi — kāpēc sabiedriskie mediji "nerunā" par to, par ko tiem būtu "jārunā"). Šo iebildumu pamatā nereti ir bijuši dažādi vērtību priekšstatu, kas liek atšķirīgi vērtēt to, kas sabiedrībai varētu būt vairāk un kas — mazāk svarīgs.

Sabiedrisko mediju misija ir strādāt visas sabiedrības interesēs, ņemot vērā sabiedrībā pastāvošo vērtību priekšstatu, pārliecību, interešu un mērķu dažādību un daudzveidību, rosinot konstruktīvas diskusijas, kas ļautu atšķirīgu viedokļu izteicējiem ieinteresēties un labāk saprast pretējās puses pozīciju.

Sabiedrisko mediju sarežģītais uzdevums ir līdzsvarot vārda un izteiksmes brīvību, redakcionālo autonomiju un neatkarību ar viedokļu daudzveidības reprezentāciju to saturā, lai sabiedriskie mediji varētu kļūt par to platformu, kuras ietvaros veidojas konstruktīvs dialogs starp nereti polarizētajām sabiedrības daļām, kā arī, lai veidotos konstruktīva saruna un sadarbība starp sabiedrību un tās intereses pārstāvošo mediju. Sabiedriskie mediji kā demokrātiskas sabiedrības publiskais domapmaiņas lauks ir paredzēti tam, lai atšķirīgo viedokļu pārstāvji varētu rast kopējus saskarsmes punktus un saprastos cits ar citu.

IEVADS

Latvijas sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu ombuda (turpmāk arī — ombuds) darbību 2024. gadā raksturo vairāki būtiski mediju vides un ar sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu (turpmāk arī — sabiedriskie mediji) apvienošanu vienotā uzņēmumā saistīti notikumi un sociālie procesi, kas ietekmēja auditorijas un sabiedrisko mediju mijiedarbību.

Pirmkārt, turpinājās Krievijas Federācijas pilna mēroga iebrukuma izraisītais karš Ukrainā, kas tematiski ietekmēja sabiedrisko mediju saturu un tā uztveri sabiedrībā. Jāņem vērā, ka ģeopolitiskā situācija Eiropā veicināja agresīvas retorikas dominanci Latvijas sabiedrībā, tās izteiktu polarizāciju, pretējo viedokļu radikalizāciju un radikālo pozīciju izteikto neiecietību pret atšķirīgu uzskatu pautējiem. Šāda retorika bija vērojama arī attiecībā uz sabiedriskajiem medijiem.

Galvenā atšķirīgo redzējumu sadursmes tēma bija saistīta ar krievu valodas lietojumu sabiedriskajos medijos, kas iesākās kā jautājums par to, vai sabiedriskajos medijos ir pieļaujams veidot Eiropas Parlamenta priekšvēlēšanu debates krievu valodā, bet turpinājās kā vispārīga diskusija par sabiedrisko mediju tiesībām veidot saturu krievu valodā, tai skaitā arī kontekstā ar Latvijas Nacionālās drošības koncepcijā, kuru 2023. gada 28. septembrī apstiprināja Saeima, ietverto nosacījumu, ka no 2026. gada 1. janvāra ir pārtraucama sabiedrisko mediju satura veidošana krievu valodā, jo koncepcija noteic, ka saturs no 2026. gada 1. janvāra ir veidojams tikai latviešu valodā un valodās, kas ir piederīgas Eiropas kultūrtelpai. Diskusijas par satura veidošanu krievu valodā sabiedriskajos medijos ietekmēja sabiedrības attieksmi pret sabiedrisko mediju saturu un lika pārvērtēt tā misiju un uzdevumus.

Otrkārt, 2024. gada laikā tika veikti nepieciešamie priekšdarbi VSIA “Latvijas Radio” un VSIA “Latvijas Televīzija” apvienošanai vienotā uzņēmumā — Latvijas Sabiedriskajā medijā (turpmāk — LSM). Vienota sabiedriskā medija veidošanas process noteica pastāvīgu sabiedrisko mediju atrašanos sabiedrības dienas kārtībā, īpaši saistībā ar sabiedrisko mediju finansēšanas modeli un jaunveidojamā uzņēmuma valdes atlasīšanu un tās atalgojumu.

Sabiedrisko mediju ombuda institūcijas darbu ietekmēja arī tas, ka gada vidū darbu ombuda amatā pārtrauca iepriekšējais ombuds Anda Rožukalne un 2024. gada 1. augustā ombuda amata pienākumus uzsāka pildīt jaunievēlētais ombuds Edmunds Apsalons. Ņemot vērā šo apstākli, ziņojumā izklāstītā informācija par ombuda veikumu pirmajā pusgadā galvenokārt ir statistisku rādītāju uzskaitē, un ombuda darbības saturisks izvērtējums galvenokārt attiecas uz gada otro pusē.

Uzsākot savu darbu, jaunievēlētajam ombudam, no vienas puses, bija jāturpina iesāktie darbi saskaņā ar gada sākumā apstiprināto rīcības plānu, bet, no otras puses, bija jāformulē sava pieeja ombuda funkciju realizēšanai, jāiepazīst kopējais darbības lauks un jāiegūst galveno tās dalībnieku — sabiedrības un sabiedrisko mediju — uzticība.

Jaunievēlētajam ombudam skatījumā sabiedrisko mediju ombuds kā neatkarīga institūcija atrodas krustpunktā, kurā saskaras sabiedrības un sabiedriskā medija intereses, tiesības un pienākumi. No vienas puses, ombudam ir jāuzrauga, lai sabiedriskie mediji pilda savus pienākumus pret sabiedrību, no kuriem galvenais ir apņemšanās sniegt sabiedrībai maksimāli objektīvu informāciju, kas tuvinātu patiesībai. No otras puses, ombudam ir jāuzrauga, lai arī sabiedrība respektētu mediju tiesības uz vārda un preses brīvību, kā arī tā redakcionālo neatkarību. Abu pušu tiesībām ir jābūt līdzsvarā arī ar abu pušu pienākumiem un ombuda uzdevums ir nodrošināt šo balansu ikreiz, kad tas tiek izjaukts. Tas nozīmē, ka ombudam nav jābūt vienā vai otrā pusē — viņam ir jāatrod un jānostājas līdzsvarojošā punktā,

kurš nekad iepriekš nav dots un stingri fiksēts, bet gan mainās no vienas disbalansa situācijas uz citu — vienreiz tas ir tuvāks vienai pusei, citreiz — otrai. No tā arī izriet ombuda kā neitrāla vērtētāja un interešu līdzsvarotāja neatkarības nosacījums — neieņemt vienas vai otras puses pozīciju. Tieši šī prasība — pozicionēties un nostāties kādā no pusēm — ietekmē ombuda funkciju veikšanu, jo tā nepārtraukti pieprasa skaidrot ombuda kā vidutāja lomu starp sabiedrību un tās medijiem.

Ombuda svarīgākais uzdevums ir sekot tam, lai sabiedriskie mediji pildītu vienu no saviem būtiskākajiem pienākumiem — rosinātu konstruktīvas diskusijas visos sabiedrībai nozīmīgos jautājumos — un lai to rezultātā veidotos savstarpēja izpratne un vienprātība. Ombuda darba dziļākā jēga ir veicināt dialogu starp sabiedrību un tās mediju, šo sadarbību kā abpusēju atgriezenisko saiti, kas medijam ļautu pilnveidot sava darba kvalitāti, bet sabiedrībai iegūt pilnvērtīgu informāciju. Ombuda regulatīvais mērķis ir palielināt sabiedriskā medija ieguldījumu sabiedrības vienošanā un saliedēšanā visā tās dažādībā, veicināt vienprātības veidošanos visiem būtiskajos jautājumos. Lai par kaut ko vienotos, ir jābūt kaut kam, kas puses jau vieno, tāpēc sabiedriskajiem medijiem ir jākalpo par platformu, kurā sabiedrības atšķirīgās daļas un puses sāk sarunāties, lai kopīgi veidotu kopēju pozīciju, lai rastu pēc iespējas vairāk visiem kopēju saskarsmes punktu.

Balstoties iepriekš minētajos apsvērumos, jaunievēlētais ombuds kā galvenos sava darba mērķus noteica, pirmkārt, dialoga veidošanu starp sabiedrību un tās medijiem, bet, otrkārt, medijpratības veicināšanu sabiedrībā kā padziļinātu izpratni par to — ko, kā un kāpēc sabiedriskais medijs dara.

Dialogs kā atklāta un atvērta saruna, kurā puses, savstarpēji sadarbojoties, kopīgi nonāk pie kopēja rezultāta, kļūst iespējams tikai ar nosacījumu, ka iesaistītās puses spēj attiekties viena pret otru kā pret līdzvērtīgu sadarbības partneri. Sadarboties var tikai līdzvērtīgie, nelīdzvērtīgums provocē cīnīšanos kā iedarbības centienus un pretdarbības soļus otras puses spiedienam. Tas pieprasa abu pušu spēju atteikties no ierastajām varas pozīcijām un pieņemt gan to, ka sabiedriskais medijs nekalpo sabiedrībai, bet sabiedrība nediktē medijam tā dienas kārtību, gan arī to, ka sabiedriskais medijs aizbildnieciski nemāca sabiedrībai, ko un kā domāt, bet sabiedrība spēj kritiski attiekties pret medija konstruētajiem stāstiem. Sabiedrībai un tās medijam ir jāmacās sarunāties, saprasties un sadarboties.

Medijpratība ir ne vien prasme lietot mediju saturu, kritiski izvērtējot tā konstruētos vēstījumus, bet vienlaicīgi tā ir arī izpratne, kā vēstījumi top, kāpēc tie ir tieši tādi un ne savādāki. Sabiedrisko mediju gadījumā tā ir arī izpratne par mediju pastāvēšanas mērķiem un to funkcijām demokrātiskā sabiedrībā. Šo informāciju nevar sniegt kampaņveidīgi un didaktiskā formā, tai ir jābūt klātesošai katrā aktuālajā medija stāstā kā sava veida metainformācijai, kas paskaidro, ko īsti medijs katrā stāstā dara, kādēļ to dara un kāpēc dara tā un ne savādāk? Jo labāk auditorija sapratīs medija rīcību, jo lielāka būs tās uzticēšanās un secīgi — sabiedrisko mediju ietekme sabiedrībā. Sabiedrībai un tās medijam ir jāmacās savstarpēji uzticēties. Būtiskais medijpratības aspekts — sabiedrības izpratne par mediju darbu — ir vienīgi un tikai pašu mediju rokās.

Galvenais ombuda instruments šo abu mērķu sasniegšanai ir viņa veidotie atzinumi par sabiedrības izteiktajām pretenzijām, galvenokārt par sabiedrisko mediju satura kvalitāti un sabiedrisko mediju darbinieku profesionālo rīcību. Visām citām ombuda aktivitātēm (patstāvīga saikne ar sabiedrisko mediju atbildīgajām amatpersonām un radošo komandu, profesionālās ētikas jautājumu aktualizācija, dalība valsts pārvaldes darba grupās, kas skar sabiedrisko mediju darbību, publicitāte medijos, līdzdalība dažādās konferencēs un izglītojošos pasākumos u.tml.) ir vienīgi centrālo funkciju atbalstošu pasākumu statuss.

1. OMBUDA FUNKCIJAS UN RĪCĪBAS PLĀNS 2024. GADAM

Latvijas sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu ombuda funkcijas ir noteiktas Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu pārvaldības likuma (turpmāk – SEPLPL) 19. pantā:

1. pēc savas iniciatīvas vai uz personu iesniegumu pamata sniegt atzinumus, kas saistīti ar sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu programmu un iepriekš sniegto pakalpojumu atbilstību sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu ētikas kodeksiem un redakcionālajām vadlīnijām;
2. darboties kā samierinātājam Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomes un sabiedriskā elektroniskā plašsaziņas līdzekļa strīdos par sabiedriskā elektroniskā plašsaziņas līdzekļa programmu un pakalpojumu atbilstību tā ētikas kodeksam un redakcionālajām vadlīnijām;
3. veicināt sabiedrības medijpratību un uzturēt personisku saikni ar sabiedrību;
4. pēc sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu lūguma sniegt konsultācijas jautājumos, kas saistīti ar to ētikas kodeksiem un redakcionālajām vadlīnijām;
5. ne retāk kā reizi gadā publicēt Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomes tīmekļvietnē un sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu tīmekļvietnēs ziņojumu par savu darbu.

Ombuds secina, ka 2024. gada laikā abi ombuda amata veicēji savu iespēju robežās ir godprātīgi realizējuši SEPLPL noteiktās funkcijas.

2024. gada 25. janvārī tika apstiprināts Latvijas sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu ombuda Andas Rožukalnes sagatavots rīcības plāns 2024. gadam, kas paredzēja šādas aktivitātes:

1. dokumentu aktualizācija, iesniegumu izskatīšanas kārtības atjaunošana un apstiprināšana;
2. mājaslapas sadaļas satura atjaunošana;
3. saņemto iesniegumu izskatīšana, atzinumu publicēšana;
4. atbildes uz sabiedrības pārstāvju jautājumiem (e-pasts, tālrunis);
5. rīcības plāna 2025. gadam izveidošana;
6. komunikācijas ar sabiedrisko mediju vadību un galvenajiem redaktoriem veidošana, profesionālās ētikas problēmu risināšana;
7. komunikācijas ar LR Saeimas komisijām un citām institūcijām veidošana;
8. tikšanās ar sabiedrisko mediju galvenajiem redaktoriem, vadītājiem, redaktoru padomēm;
9. redakcionālo vadlīniju un Rīcības un ētikas kodeksa pilnveidošana apvienotā medija vajadzībām sadarbībā ar sabiedrisko mediju galvenajiem redaktoriem;
10. mediatora loma SEPLP un sabiedrisko mediju konfliktsituācijās;
11. mediju ētikas jautājumu aktualizācija sabiedrisko mediju saturā;
12. sabiedriskā pasūtījuma gada plāna izpildes izvērtējums;
13. ombuda pētījuma iecerēšana, organizēšana, rezultātu apkopošana;
14. ombuda gadskārtējās konferences organizēšana, pētījuma rezultātu publiskošana;
15. ombuda gada balvas pasniegšana par profesionālās ētikas augstu standartu ievērošanu;
16. gada ziņojuma veidošana par 2024. gadu;
17. sabiedrisko mediju profesionālās ētikas jautājumu aktualizācija medijos;
18. sabiedrisko mediju profesionālās ētikas jautājumu aktualizācija sabiedrisko mediju organizācijās;
19. tikšanās ar auditoriju dažādos formātos un platformās;
20. dalība publiskos valsts un nevalstiskā sektora organizētos forumos, kas saistīti ar mediju profesionālās ētikas un vārda brīvības jautājumiem;
21. starptautiskie kontakti un pieredzes apmaiņa. Tikšanās ar ES valstu mediju pašregulācijas institūciju pārstāvjiem, sabiedrisko mediju pārstāvjiem;
22. informatīvi izglītojoša satura veidošana un virzīšana sociālo mediju platformās Facebook un Instagram.

Ombuds secina, ka 2024. gada laikā abi ombuda amata veicēji savu iespēju robežās ir godprātīgi realizējuši rīcības plānā paredzētās aktivitātes.

2. OMBUDA NEATKARĪBAS GARANTIJU UN FUNKCIJU IZPILDES NODROŠINĀŠANA

Latvijas sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu ombuds saskaņā ar SEPLPL 20. panta septīto daļu savu funkciju izpildē ir neatkarīgs no Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomes (turpmāk arī –SEPLP) un sabiedriskajiem elektroniskajiem plašsaziņas līdzekļiem. Lai garantētu ombuda neatkarību, ombudam nav valsts amatpersonas statusa, kas ir būtisks apstāklis, lai nostiprinātu ombuda vidutāja funkciju starp sabiedrību un tās medijiem.

Saskaņā ar SEPLPL 20. panta astoto daļu Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu ombuda darbību nodrošina SEPLP no sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu budžetiem Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likumā noteiktajā apjomā un kārtībā. Saskaņā ar Valsts un pašvaldību institūciju un darbinieku atlīdzības likuma 6.3 pantu sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu ombuda mēnešalgu nosaka, bāzes mēnešalgas apmēram (4. panta otrā daļa) piemērojot koeficientu 2,78.

Atbilstoši SEPLPL 20. panta septītajā daļā noteiktajam ombuds savu funkciju izpildē ir neatkarīgs no SEPLP.

SEPLP nodrošina ombudu ar aprīkotu darba telpu SEPLP birojā, kurš atrodas Rīgā, Meistaru ielā 10. Ombudam tā funkciju izpildei ir pieejama SEPLP rīcībā esošā biroja tehnika, interneta pieslēgums, darbam nepieciešamais programmnodrošinājums un IT atbalsts, kā arī sanāksmju telpa. SEPLP apmaksā ombuda ikmēneša telekomunikāciju rēķinus noteiktā limita ietvaros un veselības apdrošināšanu.

Ombuda rīcībā ir palīgs – vecākā eksperte uz 0.5 darba slodzi. Ombuda funkciju izpildi atbalsta arī SEPLP biroja vadītāja un juriste, nepieciešamības gadījumā pieejamas konsultācijas arī ar citiem SEPLP darbiniekiem un SEPLP locekļiem.

Sabiedrisko mediju ārējās satura kvalitātes vadības sistēmas izveidei (socioloģiska pētījuma veikšanai un iegūto datu izmantošanai sabiedriskā pasūtījuma veidošanai) un ombuda rīcības plānā noteikto aktivitāšu realizēšanai sabiedrības medijpratības veicināšanas jomā (pasākumu norises un komandējumu izmaksas) SEPLP budžetā ir nodalīti ombudam pieejamie finanšu līdzekļi 20 000,- EUR apmērā.

Informācija par ombuda darbu, izglītojoši materiāli un publikācijas, ombuda konferenču materiāli un ombuda organizēto pētījumu rezultāti ir pieejami SEPLP tīmekļa vietnē ombuda sadaļā (skat. <https://www.seplp.lv/lv/par-mums/ombuds>), kur tiek publicētas aktualitātes, kontakti un cita noderīga informācija, kas būtiska tiem sabiedrības pārstāvjiem, kuri vēlas vērsties pie ombuda. Informācija par ombuda aktivitātēm tiek publicēta arī sociālajos medijos – ombuda profilos sociālo mediju platformās Facebook un Instagram, kur sekotāju skaits ir vairāk kā 500.

Papildu sagatavotajiem un publiskotajiem atzinumiem 2024. gadā ombuds ir sagatavojis arī šādus dokumentus:

1. Latvijas sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu ombuda Andas Rožukalnes ziņojums par 2023. gadu (31.01.2024. Nr.2/6-3);
2. Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu sabiedriskā pasūtījuma 2023. gada plāna izpildes izvērtējuma ziņojums (A. Rožukalne, 07.06.2024. Nr.13/6-3).

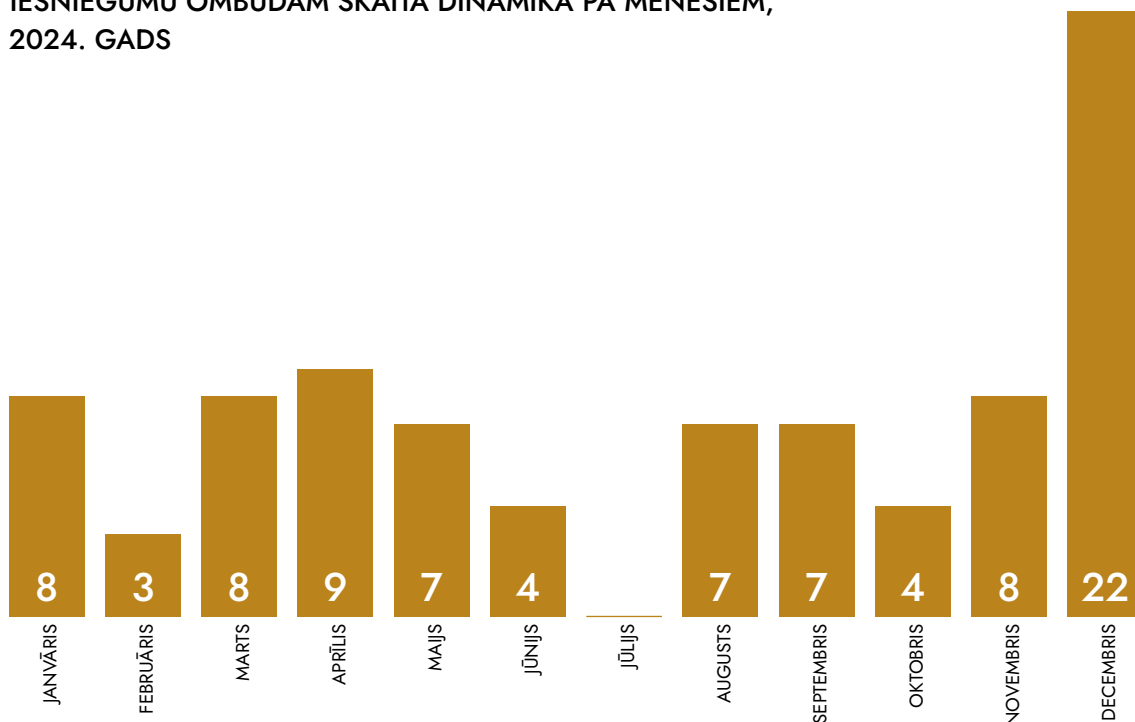
3. IESNIEGUMU IZSKATĪŠANA

Pārskata periodā ombuda ikdienas darba pamatā ir bijusi ombudam adresēto iesniegumu izskatīšana, atbilžu sagatavošana vēstuļu vai atzinumu formā, sabiedrisko mediju satura vienību kvalitātes vērtēšana, sadarbība ar sabiedrisko mediju galvenajiem redaktoriem un citiem satura veidošanā iesaistītajiem profesionāļiem.

2024. gadā ir reģistrēti **87 iesniegumi** saistībā ar iespējamām kvalitātes problēmām sabiedrisko mediju saturā vai profesionālās ētikas pārkāpumiem sabiedrisko mediju darbinieku rīcībā, t.sk. 73 privātpersonu vēstules vai iesniegumi un 14 juridisko personu iesniegumi (sk. 1. attēlu). Jāņem vērā, ka ombuds saņem arī telefoniskas sūdzības un e-pasta vēstules, uz kurām arī tiek atbildēts.

1. ATTĒLS.

IESNIEGUMU OMBUDAM SKAITA DINAMIKA PA MĒNEŠIEM,
2024. GADS

Salīdzinājumam – 2023. gadā tika reģistrēti 68 iesniegumi (t.sk. 63 privātpersonu un 5 juridisku personu), 2022. gadā ir reģistrēti 33 iesniegumi (t.sk. 22 privātpersonu un 11 juridisku personu). Tādējādi, salīdzinājumā ar iepriekšējo – 2023. gadu, pārskata periodā iesniegumu skaits ir pieaudzis par 28%.

Veicot darba pienākumus, sabiedriskajiem medijiem ir nosūtītas 42 reģistrētas vēstules (uzdoti jautājumi saistībā ar iesniegumos izteiktajām pretenzijām, lūgta papildu informācija u.tml.), no sabiedriskajiem medijiem ir saņemtas 44 reģistrētas vēstules. Ikdienas jautājumi, sadarbojoties ar sabiedrisko mediju organizācijām, tiek risināti pēc nepieciešamības telefoniski, e-pasta vēstulēs vai klātienēs sarunās, tās netiek reģistrētas.

Vēstules un iesniegumi no valsts pārvaldes iestādēm, kas neskar sabiedrisko mediju satura kvalitātes jautājumus, šajā atskaitē netiek ietvertas.

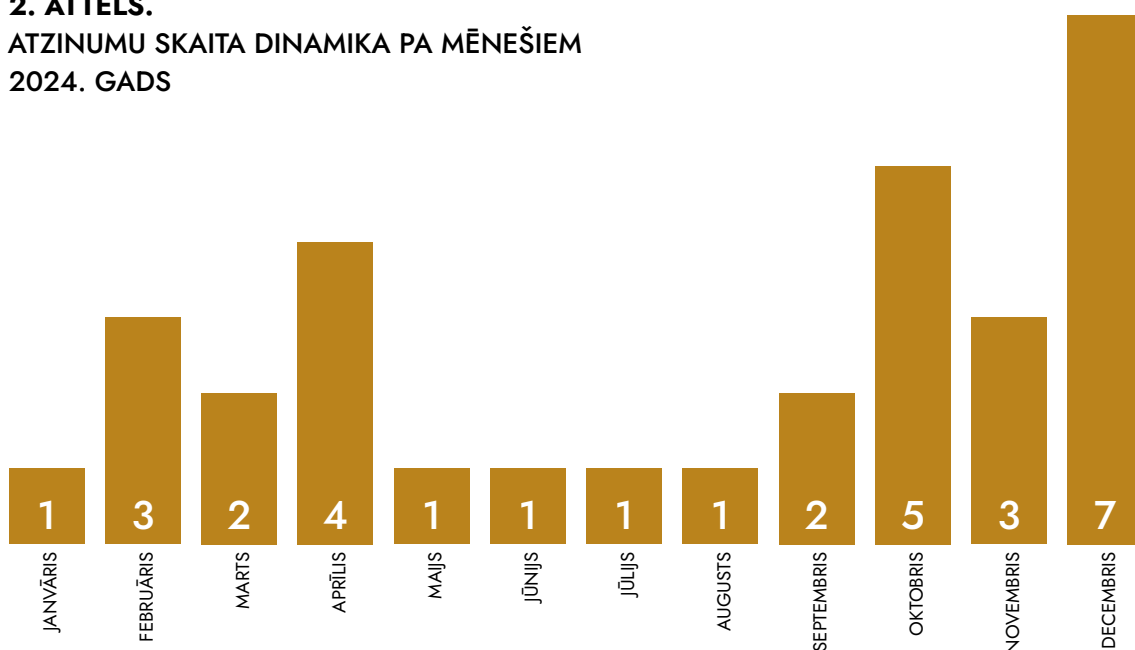
Katra iesniedzēja viedoklis ombudam par sabiedrisko mediju satura kvalitāti ir ticis rūpīgi izvērtēts un savlaicīgi atbildēts. Ja, saņemot informāciju, konstatēts, ka tās saturs attiecas uz sabiedrisko mediju redakcionālo vadlīniju vai profesionālās ētikas iespējamu pārkāpumu, ir tikusi uzsākta jautājuma padziļināta izpēte un gatavota atbilde ombuda atzinuma formā. Visos citos gadījumos, piemēram, ja pretenzija nav bijusi par sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu darbu, ir tikusi gatavota un nosūtīta personiska atbildes vēstule.

3.1. OMBUDA ATZINUMU SAGATAVOŠANA UN PUBLISKOŠANA

2024. gadā tika sagatavots un publiskots **31 ombuda atzinums**, no tiem — pirmajā pusgadā ombuda Andas Rožukalnes sagatavotie un publiskotie 13 atzinumi, bet kopš 2024. gada 1. augusta ombuds Edmunds Apsalons ir sagatavojis un publiskojis 18 atzinumus, sk. 2. attēlu.

2. ATTĒLS.

ATZINUMU SKAITA DINAMIKA PA MĒNEŠIEM
2024. GADS

Salīdzinājumam – 2023. gadā tika publiskoti 26 atzinumi, bet 2022. gadā – 15. Tādējādi, salīdzinājumā ar iepriekšējo, 2023. gadu, pārskata periodā sagatavoto un publiskoto atzinumu skaits ir pieaudzis par 20%.

2024. gadā četros atzinumos tika atzīti profesionālās ētikas vai redakcionālo vadlīniju pārkāpumi, vienā gadījumā – daļēji atzīts, bet 26 atzinumos ombuds nav atzinis profesionālās ētikas vai redakcionālo vadlīniju pārkāpumus sabiedrisko mediju saturā vai sabiedrisko mediju darbinieku rīcībā.

Par VSIA “Latvijas Radio” programmu saturu vai tās darbinieku rīcību ir izveidoti 10 atzinumi, pārkāpumi konstatēti 2 gadījumos. Par VSIA “Latvijas Televīzija” programmu saturu vai tās darbinieku rīcību izveidoti 12 atzinumi un konstatēti 1 daļējs pārkāpums. Par vienotā sabiedrisko mediju portālā LSM.lv publiskoto saturu izveidoti 9 atzinumi un konstatēti 2 profesionālās ētikas vai redakcionālo vadlīniju pārkāpumi.

Šajā statistikā netiek atsevišķi norādīti atzinumi par saturu, kas publiskots vienlaicīgi vairākos medijos, atzinumu uzskaitē tiek reģistrēts iesniegumā minētais vai pirmais nosauktais medijs.

Atzinumi ir veidoti, balstoties uz 20 privātpersonu, četru nevalstisko organizāciju, vienas valsts iestādes un četru amatpersonu iesniegumiem. Trīs atzinumi ir veidoti pēc ombuda iniciatīvas.

Nemot vērā straujo iesniegumu pieaugumu 2024. gada nogalē, galvenais ombuda uzdevums bija rūpīga un kvalitatīva iedziļināšanās katrā no tiem, lai sagatavotu izsvērtus un argumentētus atzinumus. Atzinuma veidošanai ombuds katru iesniegumā minēto Latvijas sabiedriskā medija redakcionālo vadlīniju vai Rīcības un ētikas kodeksa iespējamo pārkāpumu ir vērtējis no trīs pusēm:

1. iesniegumā izteiktais vērtējums konkrētajai sabiedriskā medija satura vienībai vai sabiedriskā medija darbinieka profesionālajai rīcībai;

Katrs iesniegums ir konkrēta reakcija uz kādu sabiedriskā medija satura vienību (sižetu, raidījumu, rakstu vai to kopumu) vai kāda sabiedriskā medija žurnālista profesionālo rīcību. Nereti šīs reakcijas plašākais konteksts ir iesniedzēja attieksme pret sabiedriskajiem medijiem un medijiem kopumā, taču ombuds nevērtē sabiedriskos medijus un to saturu vispārīgi, bet gan konkrētu satura vienību atbilstību sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu darbības pašregulējošajiem dokumentiem – redakcionālajām vadlīnijām – un konkrētā sabiedrisko mediju darbinieka rīcības atbilstību medija ētikas kodeksam. Tāpēc, neskatoties uz iesnieguma formu un tā saturiskajām kvalitātēm, ombuds iedziļinās katrā iesniegumā kā pamatotā iesniedzēja viedoklī, lai noskaidrotu, kas ir izsaucis konkrēto iesniedzēja reakciju un kāda ir tā dziļākā argumentācija, kā arī to, vai iesniegumā norādītā satura vienība vai žurnālista rīcība tiešām neatbilst regulējumam. Šim nolūkam nereti ir nepieciešams iesniedzējam uzdot precizējošus jautājumus, jo ne vienmēr iesniegumos ir norādīti konkrēti sabiedrisko mediju un tā darbinieku darbību regulējošo prasību pārkāpumi.

Tādējādi pirmais ombuda uzdevums ir izprast iesniegumā paustā viedokļa, kritikas utt. iemeslus un nolūkus. Savā attieksmē pret iesniedzējiem ombuds ievēro tās pašas prasības, kuru ievērošanas uzraudzība sabiedrisko mediju saturā ir ombuda pamatfunkcija: cilvēka cieņa, vārda un izteiksmes brīvība, godprātība, atklātība, atbildīgums, precizitāte, objektivitāte, izvairīšanās no stereotipizācijas.

2. iesnieguma pamatā esošā sabiedriskā medija satura vienība vai sabiedrisko mediju darbinieku rīcība;

Nākamais ombuda uzdevums ir detalizēti analizēt problematizēto sabiedriskā medija satura vienību, kādu to var redzēt, dzirdēt vai lasīt jebkurš sabiedrisko mediju lietotājs. Šī satura vienība var būt viens konkrēts sižets, raidījums vai raksts, bet tas var būt vairāku, dažreiz pat vairāku desmitu satura vienību kopums. Ombuda uzdevums ir veikt šo satura vienību kā žurnālistisku tekstu padziļinātu analīzi, lai fiksētu ne tikai to, kas tekstā ir pateikts, bet arī to – kā tas ir pateikts, un arī teksta intenci – kādēļ tas tiek teikts tieši šādā veidā. Nereti šādas analīzes veikšanai ir nepieciešamas konsultācijas ar konkrētās jomas ekspertiem – žurnālistiem, mediju ekspertiem, juristiem, tiesību zinātnes pārstāvjiem, politologiem un diplomātiskā dienesta darbiniekiem, valodniekiem, mediķiem, ētikas ekspertiem u.tml., lai izprastu satura vienībā iztirzātās tēmas plašāko kontekstu. Jāņem vērā, ka šīs konsultācijas ombudam tiek sniegtas sabiedriskā kārtā, bez atlīdzības un no ekspertu pamatdarba brīvajā laikā. Atzinuma tapšanas laikā nereti ir nepieciešams iepazīties arī ar citu mediju saturu par konkrēto jautājumu, ar akadēmiskiem pētījumiem, kas ar to saistīti, un citu informāciju, kas palīdz novērtēt iespējamo profesionālās ētikas dilemmu vai pārkāpumu plašākā kontekstā. Teksta analīzes rezultāts ir ombuda viedoklis par problematizēto satura vienību.

Ja iesniegumā ir problematizēta kāda sabiedrisko mediju darbinieka profesionālā rīcība, apšaubīta tās atbilstība profesionālās ētikas prasībām, ombuda uzdevums ir apkopot un analizēt faktus par šo rīcību, noskaidrot rīcības iemeslus un tās dziļāko motivāciju. Vērtējot profesionālo rīcību, būtiski ir nodalīt iespējamās kļūdas, neprecizitātes vai paviršības žurnālista darbā no negodprātīgas rīcības, kas izriet no ļaunprātīgiem nodomiem un aizspriedumainas attieksmes;

3. satura vienības autoru redakcionālo lēmumu skaidrojums.

Trešais ombuda uzdevums ir saprast problematizētās satura vienības veidotāju redakcionālos apsvērumus par satura vienības mērķi, lietderību un izmantotajiem žurnālistikas paņēmieniem darba procesā. Galvenokārt mediju pārstāvjiem tiek uzdoti jautājumi par redakcionālajiem lēmumiem un to pamatojumu, kā arī par satura vienības veidošanas procesu un saistošo procedūru ievērošanu.

Katra satura vienība ir veltīta kādam sabiedrībai būtiskam notikumam, par kuru ir ticis veidots žurnālistisks vēstījums kā mēģinājumus ne tikai informēt sabiedrību, bet arī izskaidrot tai notiekošo. Medijs konstruē savu stāstu par notiekošo, ideālajā gadījumā – maksimāli precīzu, pēc iespējas objektīvu, nošķirot faktus no viedokļiem un atklājot viedokļu jeb redzējumu daudzveidību. Šis stāsts vienmēr interpretē notiekošo, balstoties tā veidotāju izpratnē, pieredzē, vērtībās un mērķos, kas sabiedriskā medija gadījumā ir tikai šādi – stiprināt demokrātiju un vārda brīvību, veicināt Latvijas iedzīvotāju piederības sajūtu Latvijai, kopt latviešu valodu un nacionālo kultūru. Mēdz gadīties, ka sabiedriskā medija interpretācija notiekošajam atšķiras no kāda medija lietotāja viedokļa, kuram par konkrēto notikumu ir savs redzējums un attiecīgi notiekošais tiek uztverts citādāk, kam pamatā, iespējams, ir cita izpratne, pieredze, vērtības un savi atšķirīgie mērķi. Vēstījumu nesakritības radītā kognitīvā disonanse liek citādo redzējumu noliegt, nepieņemt, apstrīdēt, paužot neizpratni un sašutumu par to – nereti meklējot un atrodot kādus slēptus motīvus vai pat plašākas sazvērestības. Kuram no oponentajiem viedokļiem ir taisnība, kurš no tiem vairāk tuvinās patiesībai, kurš vairāk atbilst sabiedrības interesēm – to noskaidrot ir ombuda darba uzdevums.

3.2. OMBUDA ATZINUMU TIESISKAIS IETVARS UN STRUKTŪRA

Ombuda atzinuma tiesisko ietvaru veido SEPLPL un sabiedriskā medija pašregulējošās prasības, kas noteiktas tā redakcionālajās vadlīnijās un ētikas kodeksos, definējot medija misiju strādāt sabiedrības interesēs, izmantojot augstākos profesionālos standartus, ievērojot redakcionālās vērtības, profesionālos un ētiskos principus. Ombudam ir jāvērtē sabiedriskā medija satura kvalitāte minētā regulējuma ietvaros, un tas nozīmē, ka vērtējumā nav pieļaujama, piemēram, politiska vai ideoloģiska pozicionēšanās vai kādu simpātiju ietekme. Ombuda vērtējums ir par to, vai medija saturs ir kvalitatīvs – atbilstošs profesionālajām prasībām, bet nav par to, vai tas ir pareizs – atbilstošs tai vai citai ideoloģiskajai vai vērtību priekšstatu pozīcijai.

Situācijā, kad medija vēstījums par notiekošo atšķiras no kādas sabiedrības daļas vai pat viena indivīda konstruētās interpretācijas, ombudam abi skatījumi un to iespējamās atšķirības ir jācenšas izprast, tāpēc atzinuma veidošanas procesā rūpīgi tiek dekonstruēti abu pušu vēstījumi, noskaidrojot – ko, kā, un kāpēc un kādēļ vēsta viena puse un to – ko, kā, kāpēc un kādēļ tajā ir saskatījumi otra puse, katrai pusei balstoties savā atšķirīgajā izpratnē. Ombuda atzinuma virsuzdevums ir paskaidrot katrai iesaistītajai pusei otras puses citādo redzējumu, jo, tikai saprotot atšķirīgo viedokli, mēs spējam pieņemt otras puses tiesības paust citu viedokli. Pieņemt atšķirīgo viedokli un ļaut to paust vēl nenozīmē – piekrist tam, taču pieņemt un ļaut mēs varam tikai to, ko spējam saprast.

Tāpēc ombuda atzinums nav tiesas spriedums, tas ir vērtējams kā neatkarīgs, pēc iespējas argumentēts viedoklis par to, kā ombuds ir izpratis vienas puses un otras puses skatījumu ar mērķi radīt abām pusēm iespēju saprasties. Atzinums kā iesaistīto pušu pozīciju un žurnālistiskā teksta loģiskajā analīzē balstīta interpretācija ir subjektīvs viedoklis, tāpēc tam ir nepieciešams pietiekams pamatojums, lai puses spētu šim viedoklim piekrist un to pieņemt.

Ombuda atzinumu strukturē četras tā daļas:

1. konstatējošā daļa;

Šajā daļā ombuds apkopo visus pieejamos faktus par problematizēto sabiedriskā medija satura vienību vai medija darbinieka profesionālo rīcību un formulē tos iespējamos sabiedrisko mediju redakcionālo vadlīniju vai ētikas kodeksa pārkāpumus, kas ir tieši vai netieši izteikti konkrētajā iesniegumā, kā arī ietver sabiedriskā medija atbildīgo personu atbildes uz ombuda uzdotajiem jautājumiem par tiem redakcionālajiem lēmumiem, kas ir pamatā konkrētās sabiedrisko mediju satura vienības veidošanas un publicēšanas pamatā.

2. secinājumu daļa;

Šī ir uzskatāma par ombuda atzinumu centrālo daļu, kurā tiek sniegts vērtējums trim analizētajiem aspektiem – iesniedzēja sniegtajam problematizētās satura vienības vērtējumam, konkrētajai sabiedriskā medija satura vienībai un sabiedriskā medija atbildīgo darbinieku sniegtajam skaidrojumam – argumentējot ombuda viedokli visos trijos analizētajos aspektos.

3. atzinuma daļa;

Atzinuma daļā ombuds, balstoties secinājumu daļā izteiktajos apsvērumos, sniedz savu atzinumu tam, vai problematizētajā sabiedriskā medija satura vienībā vai sabiedriskā medija darbinieka rīcībā ir konstatējami Latvijas sabiedriskā medija redakcionālo vadlīniju un rīcības un ētikas kodeksu noteikto prasību pārkāpumi.

Jāņem vērā, ka ombuds atzinumus sniedz normatīvo aktu definētajās kompetences robežās un izmantojot sabiedrisko mediju redakcionālās vadlīnijas un rīcības un ētikas kodeksu normas, kas attiecas uz profesionālo ētiku un tās ievērošanu redakcionālajos lēmumos un profesionālajās procedūrās, kas veiktas sabiedrisko mediju satura veidošanas procesā. Nedz normatīvie akti, nedz sabiedrisko mediju redakcionālās vadlīnijas un rīcības un ētikas kodeksi nedod ombudam tiesības sniegt iesniegumā minēto apstākļu juridisku izvērtējumu.

Saskaņā ar SEPLPL 18. panta otrajā daļā noteikto, sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu ombuda lēmums iesnieguma iesniedzējam nav saistošs un nav nedz apstrīdams, nedz pārsūdzams.

Saskaņā ar SEPLPL 18. panta trešajā daļā noteikto, sabiedriskie elektroniskie plašsaziņas līdzekļi ņem vērā sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu ombuda atzinumā ietvertos secinājumus. Īpašos gadījumos sabiedriskais elektroniskais plašsaziņas līdzeklis var šos secinājumus neņemt vērā, atteikumu pamatojot rakstveidā.

4. ieteikumu daļa.

Ombuda atzinuma noslēgumā tiek sniegti konkrēti ieteikumi saistībā ar atzinumā izskatīto sabiedriskā medija satura vienību vai sabiedriskā medija darbinieka rīcību. Ja ombuds ir atzinis sabiedriskā medija redakcionālo vadlīniju vai ētikas kodeksa pārkāpumus, ieteikumi attiecas uz to, kā novērst līdzīgu pārkāpumu atkārtēšanos nākotnē, proti, ombuds norāda uz nepieciešamību pilnveidot pastāvošās satura veidošanas procedūras, dažos gadījumos arī veicot noteiktus papildinājumus redakcionālajās vadlīnijās un ētikas kodeksā. Mediju pašregulācijas sistēmu veidojošās prasības ir pastāvīgi jāpilnveido un jāatjauno, jo, savlaicīgi neieviešot nepieciešamās izmaiņas, var rasties vilinājums "pieregulēt" mediju no ārpusēs, kas būtu pretrunā ar sabiedriskā medija neatkarības un autonomijas garantijām.

Ja pārkāpumi netiek atzīti, ombuda ieteikumi attiecas uz sabiedrisko mediju uzdevumu skaidrot auditorijai redakcionālās izvēles — kāpēc un kādēļ tiek veidots saturs tieši tādā veidā. Šādi skaidrojumi veicina sabiedrības medijpratību un uzticēšanos medijam. Jāņem vērā, ka sabiedriskā medija tiesībām uz vārda un preses brīvību un redakcionālo neatkarību ir jābūt līdzsvarotām ar to pienākumiem savā darbībā ievērot to normatīvo regulējumu, kas garantē sabiedrības tiesības saņemt patiesu, objektīvu, precīzu, daudzveidīgu un kvalitatīvu informāciju. Šīm sabiedrības tiesībām, savukārt, ir jābūt līdzsvarotām ar tās pienākumu ievērot medija tiesības un brīvības garantijas. Tikai abu pušu pienākumu un tiesību līdzsvara gadījumā starp pusēm var veidoties abpusēja uzticēšanās. Būtisks uzticēšanās nosacījums ir savstarpēja atklātība, kā spēja atklāti skaidrot otram pusei savu rīcību un tās motīvus, un savstarpēja atvērtība, kā spēja uz klausīt un atzīt otras puses apsvērumus, vērtējumus un konstruktīvu kritiku. Sabiedrība un tās medijs ir vienādi atbildīgi par to, lai neveidotos aizdomu, neticības, sazvērestības iespaids, kas provocē savstarpējo neuzticēšanos un tai sekojošo destruktīvu konfrontāciju.

Noslēdzoties kalendārajam gadam, sabiedriskie mediji sagatavo un iesniedz ombudam pārskatu par atzinumos sniegto ieteikumu ieviešanu sabiedrisko mediju darbībā. Ja sabiedriskie mediji nepiekrīt ombuda atzītajam un ieteiktajam, ombudam tiek sniegts rakstisks argumentēts atteikums. Šādos gadījumos ombuds sniedz medijiem papildu argumentāciju atzinumā atzītajam un ieteiktajam.

Šādu padziļinātā analīzē balstītu atzinumu veidošana prasa laiku, bet jāatgādina, ka ombuda institūtu veido viens cilvēks. Ombuda rīcībā esošais pusslodzes palīgs spēj nodrošināt ombudu ar atzinumam nepieciešamo informāciju, palīdz noformēt un rediģēt atzinuma tekstu, taču tā izveide ir vienīgi un tikai ombuda darba rezultāts. Tas nozīmē, ka viena atzinums sagatavošana nedēļas laikā un 45 atzinumu izveidošana gada laikā ir maksimālais apjoms, ko ombuds spēj paveikt ar esošajiem resursiem. Atzinumu skaitam pārsniedzot šo apjomu, ir nepieciešams nodrošināt ombudu vai nu ar pilnas slodzes palīgu vai diviem 0.5 slodzes palīgiem, kā tas ir bijis iepriekšējā ombuda darbības laikā. Pretējā gadījumā atzinumu veidošana būs šķērslis citu ombuda funkciju realizācijai.

4. CITU OMBUDA FUNKCIJU REALIZĀCIJA

4.1. MEDIJPRATĪBAS VEICINĀŠANA

SEPLPL noteikto ombuda funkciju – veicināt sabiedrības medijpratību un uzturēt personisku saikni ar sabiedrību – katrs no abiem ombuda amata veicējiem ir pildījis atšķirīgā apjomā un veidos. Ņemot vērā pirmā ombuda – Andas Rožukalnes – kā vienas no Latvijas vadošajiem mediju ekspertiem darbību akadēmiskajā jomā un zinātniskās intereses, viņas ieguldījums šajā jomā ir izvērstā, plaša un daudzskaitlīga. Lai uzrunātu dažādus sabiedrības pārstāvjus, informētu par ombuda darbu un skaidrotu sabiedrisko mediju pašregulācijas procesus, tika turpinātas iepriekšējā periodā A.Rožukalnes aizsāktās vieslekcijas Latvijas skolās, attiecīgi īstenojot izglītības kompetenču pieeju, kas attiecas uz medijpratību un mediju izglītību. Šajās nodarbībās notika gan skolēnu aptauja par mediju lietojumu un žurnālistikas lomu uztveri, gan diskusijas par aktuālajiem profesionālās ētikas piemēriem. Vieslekcijas un praktiskas nodarbības notika Rīgas 64. vidusskolā un Austrumlatvijas Tehnoloģiju vidusskolā Rēzeknē. Mediju ētikas piemēri un ombuda atzinumu pieņemšanas process tika diskutēti vieslekcijās Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijā un Daugavpils Universitātē.

Savukārt sabiedrības medijpratības veicināšana tika realizēta, veicot šādus pasākumus – izglītojošu un skaidrojošu rakstu veidošana un publicēšana (publikāciju sarakstu skat. ziņojuma noslēgumā), ombuda lēmumu un viedokļa skaidrošana (intervijas medijiem un skaidrojošie raksti), vieslekcijas par ombuda darbu, žurnālistikas un mediju ētiku skolās un bibliotēkās, intervijas un diskusijas medijos, līdzdarbība Latvijas Mediju ētikas padomes sēdēs un pasākumos, Latvijas Nacionālās bibliotēkas pasākumos, tikšanās ar dažādu iestāžu un institūciju pārstāvjiem (t. sk. citu valstu mediju ombudiem un citu valstu žurnālistiem, vēstniecību darbiniekiem, uzņēmumu un NVO pārstāvjiem).

Savukārt Edmunds Apsalons, kas pārņēma ombuda funkciju veikšanu pēc Andas Rožukalnes ombuda amata atstāšanas, kā ombuda kompetencei atbilstošāko darbības virzienu plašajā medijpratības veicināšanas laukā un kā prioritāro uzdevumu ir izvēlējis izpratnes veicināšanu sabiedrībā par medija rīcību – ko, kā, kāpēc un kādēļ medijs dara. Līdz ar to medijpratības veicināšanas galvenais instruments šajā gadījumā ir ombuda atzinumi, kuros detalizēti tiek skaidrota medija rīcība, veidojot katru konkrēto satura vienību. Šī instrumenta produktivitāte galvenokārt ir atkarīga no ombuda atzinumu publicitātes, kas nav nodrošināma tikai ar ombuda atzinumu publicēšanu SEPLP un sabiedrisko mediju mājaslapās.

Būtiska nozīme gada otrajā pusē bija nacionālās ziņu aģentūras LETA publicētajām ziņām par ombuda atzinumiem, kas ļāva šai informācijai nonākt, piemēram, komercmediju saturā, tomēr šāda publicitāte nav pietiekoša, jo ombuda atzinumu specifiskā forma un saturs neļauj plašākai publikai tos lietot kā medijpratību skaidrojošus informatīvus materiālus. Tāpēc ombuda uzdevums bija par svarīgākajiem, izpratni par medija darbību veicinošajiem atzinumiem, veidot skaidrojošus rakstus

un publicēt tos portālā LSM.lv. Diemžēl šī iecere nav pilnībā realizējusies un jāvērtē, ka ombuda atzinumu kā medijpratības veicināšanas instrumentu publicitāte nav bijusi pietiekoša. Iemesls tam ir ne tikai gada pēdējos mēnešos strauji pieaugušais iesniegumu un sagatavojamo atzinumu skaits, bet arī nepietiekama kompetence un resursi publicitātes veidošanas jautājumos.

Savu nostāju medijpratības jautājumos ombuds ir paudis intervijās masu medijos, publikācijās LSM.lv, izsakot ierosinājumus Mediju politikas pamatnostādņu projekta izstrādes gaitā, tiekoties ar sabiedrisko mediju redaktoriem, satura veidotājiem un valdēm, konsultējoties ar nevalstisko organizāciju, mediju profesionālo organizāciju pārstāvjiem, mediju pētniekiem, iepazīstoties ar Sabiedriskās konsultatīvās padomes dalībniekiem, līdzdarbojoties Kultūras ministrijas darba grupā, kas veltīta žurnālistu drošības jautājumiem un Tieslietu ministrijas darba grupā par Eiropas Komisijas Stratēģiskās tiesvedības pret publisku lūdzdabību (SLAPP) direktīvas transponēšanu Latvijas likumdošanā, izsakot savus priekšlikumus Sabiedriskā pasūtījuma redakcijai 2025. gadam, Vispasaules medijpratības nedēļas ietvaros piedaloties Valsts Kancelejas un Nacionālās elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomes organizētajos pasākumos, referējot Latvijas Nacionālās bibliotēkas medijpratības seminārā, tiekoties ar Rīgas 64. vidusskolas un Rīgas Valsts Klasiskās ģimnāzijas skolēniem.

Kā jau tika norādīts šī ziņojuma ievadā, medijpratības kā izpratnes par medija darbu veicināšana lielā mērā ir paša medija rokās. Informācijai par sabiedrisko mediju darbības principiem, mērķiem un uzdevumiem ir jābūt klātesošanai katrā aktuālajā medija satura vienībā, lai paskaidrotu, ko īsti medijs dara, kādēļ un kāpēc ir bijusi konkrēta rīcība. Ombudam jāatzīst, ka pagaidām nav izdevies rast piemērotākos veidus šādas metainformācijas iekļaušanai sabiedrisko mediju saturā, taču šādu veidu atrašana ir nepieciešams nosacījums tam, lai medijpratības veicināšana nepārvērstos formālā, kampaņveidīgā un didaktiskā šīs problēmas aktualizācijā.

4.2. SABIEDRISKO MEDIJU PAŠREGULĀCIJAS DOKUMENTU PILNVEIDOŠANA

Latvijas sabiedrība kā sociāla sistēma piedzīvo nepārtrauktas transformācijas, kas ir gan iekšējās dinamikas noteiktas, gan kā centieni pielāgoties izmaiņām globālajā sistēmā. Vientīgs nemainīgs šajā pasaulē ir tas, ka viss mainās. Sabiedriskajiem medijiem kā Latvijas sabiedrības subsistēmai ar integrējošu funkciju ir nepieciešams mainīties līdz ar sabiedrību, un šīm izmaiņām ir jāatspoguļojas sabiedrisko mediju pašregulācijas dokumentos – redakcionālajās vadlīnijās un ētikas kodeksos. Sabiedrisko mediju darbību pašregulējošos dokumentus – Latvijas sabiedriskā medija redakcionālās vadlīnijas un Rīcības un ētikas kodeksus – ir nepieciešams pastāvīgi pilnveidot, balstoties tajos ierosinājumos, ko sniedz konkrētu šajos dokumentos noteikto principu un prasību iespējamo pārkāpumu izskatīšana, veidojot ombuda atzinumus. 2024. gada laikā ir apkopoti vairāki šādi nepieciešamie papildinājumi vai precizējumi redakcionālajām vadlīnijām, kuru lietderīgums būtu diskutējams ar atbildīgajiem redaktoriem un citiem satura veidotājiem.

Nemot vērā, ka līdz ar sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu VSIA “Latvijas Televīzija” un VSIA “Latvijas Radio” apvienošanu vienotā uzņēmumā VSIA “Latvijas Sabiedriskais medijs”, ir radusies nepieciešamība arī pēc vienota, visiem apvienotā uzņēmuma darbiniekiem saistoša Rīcības un ētikas kodeksa. 2024. gadā tika veikti nepieciešamie priekšdarbi vienota ētikas kodeksa izveidei, kas paredz nevis mehānisku divu iepriekšējo dokumentu apvienošanu vienā, bet gan principiāli jauna dokumenta izveidi, kurā lakoniskā, viegli uztveramā veidā tiktu skaidri definētas apvienotā medija un uzņēmuma vērtības, ētiskie principi, kā arī aprakstītas no tiem izrietošās prasības, kas nosaka uzņēmuma darbinieku rīcību ētisku dilemmu situācijās, kad nepieciešams patstāvīgi pieņemt lēmumus par konkrētajai situācijai piemērotāko un pamatotāko rīcības veidu. Ombuds ir aicinājis izmantot apvienotajam medijam kopēja ētikas kodeksa izstrādi kā iespēju pārvērtēt medija definētās vērtības, principus un prasības tā, lai tie būtu praktiski lietojami gan vērtējot medija attiecības ar sabiedrību, gan medija darbinieku savstarpējās attiecības. Ētika ir par principiem, kas palīdz pieņemt lēmumus par attaisnojamu un pieļaujamu rīcību attiecībās ar citiem cilvēkiem. Sociālās rīcības prasībām ir jābūt vienotām, neatkarīgi no tā, uz kādu personu vai grupu šī rīcība ir vērsta. Ja profesionālās ētikas principi un vadlīnijas ir detalizēti noteiktas sabiedriskā medija redakcionālajās vadlīnijās, tad ētikas kodeksam ir jābūt kā universālam to principu un prasību formulējumam, kas ļautu vērtēt katru medija vai tās pārstāvja sociālo rīcību kā ētisku vai neētisku.

Ombuds ir vērsis SEPLP uzmanību un aktualizējis nepieciešamību pēc vienota klientu servisa funkcijas nodrošinājuma apvienotajā medijā, kas spētu apkopot visu ienākošo informāciju no sabiedrības un varētu to operatīvi novirzīt pēc piederības, balstoties zināšanās par tematisko kompetenci katrā sabiedriskā medija struktūrvienībā. Ombuds mēdz saņemt iesniegumus, sūdzības un ierosinājumus, kuru saturs attiecas uz “tehniskām nebūšanām” sabiedriskā medija darbībā – kā, piemēram, raidījumu vadītāju vizuālais tēls, lietotā valoda un izteikšanās veids, titru salasāmība, attēla vai skaņas kvalitāte u.tml. Šādu jautājumu risināšana būtu medija klientu servisa funkcija, kas ļautu operatīvi novērst nepilnības medija ikdienas darbā. Paredzams, ka šis ieteikums tiks īstenots, jo sabiedriskā medija valdes mērķos un uzdevumos 2025. gadam ir noteikts līdz 2025. gada 1. septembrim izveidot vienotu klientu servisa/komunikācijas struktūru ar mērķi stiprināt atgriezenisko saiti ar sabiedrību.

4.3. PĒTĪJUMU VEIKŠANA

Lai noskaidrotu sabiedrības viedokli par sabiedrisko mediju darbu, ombudam kā institūtam ir paredzēta iespēja veikt vienu pētījumu gadā, izvēloties ārpakalpojuma sniedzēju. Papildus tiek veikti mediju satura pētījumi, kuros tiek izmantoti ombuda resursi. Regulāri tiek veidoti akadēmiskās un profesionālās literatūras pētījumi, kā arī analizēti starptautisko profesionālo organizāciju profesionālās ētikas piemēri, lai secinājumus un zināšanas izmantotu ombuda darbā. No 2024. gadā veiktajiem jāizceļ divi pētījumi:

1. piesaistot ārpakalpojuma veicēju – SIA “Latvijas Fakti”, tika veikts sabiedrisko mediju mērķa auditoriju pētījums. 2024. gadā, izmantojot mazo fokusa grupu diskusiju metodi, tika veikts pētījums par sabiedrības pārstāvju galvaspilsētā un visos Latvijas reģionos uzticēšanos sabiedriskajiem medijiem, noskaidrojot, kādi faktori nosaka un ietekmē uzticēšanos sabiedriskajiem medijiem un to žurnālistiem, citiem satura veidotājiem, un vai/kā uzticēšanos ietekmē dažādi notikumi;

Pētījuma secinājumi tiek izmantoti ombuda darbā, tie tika prezentēti ikgadējā SEPLP un ombuda organizētajā konferencē “Latvijas sabiedriskie mediji un sabiedrība 2024: Ieklausīties, ieraudzīt, izprast” 2024. gada 27. septembrī, kurā piedalījās sabiedrisko mediju darbinieki, mediju politikas veidotāji, nevalstiskā sektora pārstāvji. Pētījuma secinājumi tiek izmantoti gan sabiedriskā pasūtījuma kvalitātes vērtējumā, gan informējot sabiedrisko mediju darbiniekus par to, kādi faktori ietekmē auditorijas uzticēšanos, un kā vērtē sabiedrisko mediju darbu.

2. LTV un LR diskusiju formātu dalībnieku daudzveidības pētījums, pārbaudot, vai ir mainījusies situācija kopš 2022. gada pētījuma, kad tika konstatēta liela dalībnieku daudzveidības disproporcija. 2024. gada pētījuma dati un secinājumi bija līdzīgi, par tiem sagatavota publikācija LSM.lv.

4.4. PROFESIONĀLĀS ĒTIKAS BALVA

2024. gadā tika turpināta Latvijas sabiedrisko mediju ombuda profesionālās ētikas balvas (turpmāk – Balva) pasniegšanas tradīcija. Balvas piešķiršanas un pasniegšanas mērķis ir veicināt sabiedrības un mediju profesionāļu izpratni par profesionālo ētiku un tās nozīmi augstas kvalitātes žurnālistikas attīstībā, reizi gadā izceļot izcilu, augstiem profesionālās ētikas standartiem atbilstošu žurnālistikas sniegumu Latvijas sabiedrisko mediju darbībā. Balvu piešķir par īpaši sarežģītu tēmu, problēmu un notikumu atspoguļojumu, kad darba procesā prasmīgi risinātas profesionālās ētikas dilemmas. Balva simbolizē žurnālistu profesionālās ētikas izcilību.

Latvijas sabiedrisko mediju profesionālās ētikas balvas piešķiršanas galvenie kritēriji:

- Balvai izvirzītā darba sabiedriskā nozīme;
- Balvai izvirzītā darba atbilstība sabiedrisko mediju Redakcionālo vadlīniju vērtībām un principiem;
- Balvai izvirzītā darba satura ieguldījums profesionālās ētikas attīstībā.

Balvas izveides mērķis ir izcelt izcilus sasniegumus un plašāk skaidrot profesionālās ētikas būtību. Lai sagatavotos balvas pasniegšanai, ir izveidots tās nolikums, rīkota cenu aptauja mākslinieku ideju saņemšanai un izvērtēšanai. 2024. gadā sadarbība notika ar tēlnieku Sandi Aispuru, kas izgatavoja balvas no viņa jau iepriekš – cenu aptaujas ietvaros iesniegtās balvas skices.

Balva tiek pasniegta reizi gadā ikgadējās Latvijas sabiedrisko mediju ombuda konferences vai cita ombuda rīkota pasākuma laikā, balvu piešķirot par iepriekšējā kalendārajā gadā publicēto saturu. Balva paliek tā saņēmēja īpašumā.

Par Latvijas sabiedrisko mediju profesionālās ētikas balvas piešķiršanu lemj Latvijas sabiedrisko mediju ombuda izveidota Balvas piešķiršanas komisija septiņu dalībnieku sastāvā, ko vada ombuds. Komisijā atlasīt balvas pretendentes tiek uzaicināti sabiedrisko mediju galvenie redaktori un trīs neatkarīgi komisijas locekļi – ar sabiedrisko mediju darbu nesaistīti mediju profesionāļi vai ar mediju pētniecību saistīti akadēmiskās vides, mediju pētniecības uzņēmumu vai mediju profesionālo organizāciju pārstāvji.

2024. gadā komisijā darbojās: Latvijas Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu ombuds Edmunds Apsalons; VSIA "Latvijas Radio" galvenā redaktore Anita Brauna; VSIA "Latvijas Televīzija" galvenā redaktore Sigita Roķe; portāla LSM.lv galvenā redaktore Marta Cerava; Latvijas Universitātes emeritētā profesore, Latvijas Mediju ētikas padomes locekle Skaidrīte Lasmane; Latvijas Žurnālistu asociācijas valdes loceklis, interneta medija "Delfi" galvenais redaktors Filips Lastovskis; Baltijas Mediju izcilības centra vadītāja Gunta Sloga.

Katru gadu piešķir trīs balvas — viena par VSIA "Latvijas Televīzija", viena par VSIA "Latvijas Radio" programmās un viena par Latvijas sabiedrisko mediju vienotās interneta platformas LSM.lv publicēto un pārraidīto saturu. Latvijas sabiedrisko mediju profesionālās ētikas balvas saņemšanai var izvirzīt individuālus satura veidotājus, kā arī radošās komandas. 2024. gadā balvas saņēma:

- Latvijas Radio — LR3 Klasika raidījumu vadītāji un producenti Orests Silabriedis un Māra Rozenberga par izcilu profesionālo sniegumu, veidojot Latvijas Radio raidījumu "Meistars Knehts";
- Latvijas Televīzijas — žurnāliste Anete Ašmane-Vilsone, redaktore Dace Kaukule, žurnālistes Zanda Ozola-Balode un Vita Anstrate par sabiedrībā nozīmīgas tēmas — seksuāli nevēlamas uzvedības — atspoguļojumu Latvijas Televīzijā;
- LSM.lv — Karīna Egliena, Kristaps Feldmanis, Edgars Zicāns un Rupucinskis par izcilu profesionālo sniegumu, veidojot LSM.LV sadaļu "Pacients tuvplānā";
- par ceturto balvu nelēma žūrijass komisija, bet vienpersoniski sabiedrisko mediju ombuds Edmunds Apsalons. Balvu saņēma LR žurnālists Aidis Tomsons par ētisku pieeju interviju vadīšanā Latvijas Radio raidījumos "Krustpunktā".

5. OMBUDA PUBLIKĀCIJAS PAR OMBUDA DARBU UN MEDIJU DARBĪBU LSM.LV

1. Par draudiem vērtībām, brīvībai, neatkarīgiem medijiem. Mediju ombudes piezīmes pirms diskusijas pie prezidenta.

<https://www.lsm.lv/raksts/arpus-etera/arpus-etera/08.04.2024-par-draudiem-vertibam-brivibai-neatkarigiem-medijiem-mediju-ombudes-piezimes-pirms-diskusijas-pie-prezidenta.a549302/>

2. Atzinuma skaidrojums: Ko par Ķīnas braucienu runā Saeimā?

<https://www.lsm.lv/raksts/arpus-etera/arpus-etera/13.02.2024-atzinuma-skaidrojums-ko-par-kinas-braucien-run-saeima.a542701/>

3. Anda Rožukalne: Atzinuma par 24. februāra LSM.lv «Cūku komiksu» skaidrojums.

<https://www.lsm.lv/raksts/arpus-etera/arpus-etera/12.03.2024-anda-rozukalne-atzinuma-par-24-februara-lsmlv-cuku-komiksu-skaidrojums.a546419/>

4. Noziegumu atspoguļojums medijos: kriminālziņu ētika.

<https://www.lsm.lv/raksts/arpus-etera/arpus-etera/02.01.2024-noziegumu-atspogulojums-medijos-kriminalzinu-etika.a536992/>

5. Kāpēc fakti ir «svēti», bet komentāri – brīvi?

<https://www.lsm.lv/raksts/arpus-etera/arpus-etera/17.01.2024-kapec-fakti-ir-sveti-bet-komentari-brivi.a539091/>

6. Intervija. «Bīstama», izdevīga, aizraujoša vai arī profesionāli ētiska?

<https://www.lsm.lv/raksts/arpus-etera/arpus-etera/26.01.2024-intervija-bistama-izdeviga-aizraujosa-vai-ari-profesionali-etiska.a539097/>

7. Vēlēšanas, tautas balss un reitingi.

<https://www.lsm.lv/raksts/arpus-etera/arpus-etera/26.02.2024-velesanas-tautas-balss-un-reitingi.a544101/>

8. #MeToo, sabiedrība un mediji. Kas ir zināms, ko varam mācīties?

<https://www.lsm.lv/raksts/arpus-etera/arpus-etera/25.03.2024-metoo-sabiedriba-un-mediji-kas-ir-zinams-ko-varam-macities.a547683/>

9. Zinātnes žurnālistikas ētika — par zināšanām, pret pseidozinātni.

<https://www.lsm.lv/raksts/arpus-etera/arpus-etera/17.04.2024-zinatnes-zurnalistikas-etika-par-zinasanam-pret-pseidozinatni.a550624/>

10. Diskusijas LR un LTV — sievietes joprojām mazākumā.

<https://www.lsm.lv/raksts/arpus-etera/arpus-etera/22.05.2024-diskusijas-lr-un-ltv-sievietes-joprojam-mazakuma.a554874/>

11. Edmunds Apsalons: Sabiedriskā medija ombuda simts vientulības dienu.

<https://www.lsm.lv/raksts/arpus-etera/arpus-etera/22.10.2024-edmunds-apsalons-sabiedriski-medija-ombuda-simts-vientulibas-dienu.a573346/>

12. Edmunds Apsalons: Vai sabiedriskā medija žurnālistam ir tiesības paust personisku viedokli?

<https://www.lsm.lv/raksts/arpus-etera/arpus-etera/21.11.2024-edmunds-apsalons-vai-sabiedriski-medija-zurnalistam-ir-tiesibas-paust-personisku-viedokli.a577243/>

13. Edmunds Apsalons: Sabiedrisko mediju ombuds visbiežāk saņēmis iesniegumus par krievu valodas lietojumu sabiedriskajos medijos.

https://www.leta.lv/archive/browse/?_=1&s=Edmunds+Apsalons&t%5B1%5D=news&t%5B2%5D=-foto&t%5B3%5D=clipping&t%5B4%5D=anotation&t%5B5%5D=pr_rel&t%5B6%5D=lv-vest&t%5B7%5D=rule&t%5B8%5D=interview&t%5B9%5D=commentary&t%5B10%5D=-tender&t%5B11%5D=statistic&t%5B12%5D=pudbperson&t%5B13%5D=pudbcompany&cs=0&rs=01.01.1995&re=19.03.2025&fl=&id=D2268C85-DE66-4193-8DEA-8426C8DDA82A

14. Apsalons nākamgad apņēmies koncentrēties uz sabiedriskā medija satura kvalitātes izvērtējumu.

https://www.leta.lv/archive/browse/?_=1&s=Edmunds+Apsalons&t%5B1%5D=news&t%5B2%5D=-foto&t%5B3%5D=clipping&t%5B4%5D=anotation&t%5B5%5D=pr_rel&t%5B6%5D=lv-vest&t%5B7%5D=rule&t%5B8%5D=interview&t%5B9%5D=commentary&t%5B10%5D=-tender&t%5B11%5D=statistic&t%5B12%5D=pudbperson&t%5B13%5D=pudbcompany&cs=0&rs=01.01.1995&re=19.03.2025&fl=&id=2C2C1139-3DC3-4F98-8E87-0FF69668A530

